

Dagen då spöket fick liv

Berättelse

Sommaren 1920 var det varmt i filmstudion i Solna utanför Stockholm. Inne i den stora hallen arbetade Victor Sjöström med en film som skulle bli hans mästerverk: *Körkarlen*, som byggde på en roman av Selma Lagerlöf. Victor var inte bara regissör. Han hade också skrivit manus och spelade dessutom huvudrollen, mannen David Holm. Han hade alltså flera krävande uppgifter samtidigt.

Den här dagen skulle de filma en av de svåraste scenerna. I berättelsen kommer döden i en gammal vagn för att hämta de döda. Victor ville att spökena skulle se verkligt överkliga ut. De skulle röra sig fram över golvet, samtidigt som man kunde se rakt igenom deras kroppar. Det var en djärv idé, eftersom det inte fanns några datorer som kunde skapa sådana bilder. Allt måste lösas direkt i kameran.

Tillsammans med sin skicklige fotograf Julius Jaenzon hade Victor utvecklat ett trick som kallas dubbelexponering. De spelade in samma bild flera gånger på exakt samma filmremsa. Först filmade de rummet med de levande personerna. Sedan spolade de försiktigt tillbaka filmen och spelade in spöket på nytt, ovanpå den första bilden. Eftersom ljuset från det första rummet lyste igenom, blev spökets kropp halvt genomskinlig.

Arbetet krävde ett oerhört tålamod. Varje rörelse måste vara uträknad på förhand, och allt måste stämma på millimetern. Skådespelarna fick stå på exakt rätt plats, och ljuset måste vara likadant vid varje tagning. Om någon tog ett enda steg fel, eller om filmen rörde sig en aning, blev hela bilden förstörd. Då fick de börja om från början. En enda scen kunde därför ta flera dagar att få rätt.

Men mödan lönade sig. När *Körkarlen* hade premiär den 1 januari 1921 på biografen Röda Kvarn i Stockholm satt publiken som förtrollad. Spökena gled fram över duken på ett sätt som ingen hade sett tidigare. Filmen spreds snart till andra länder och gjorde Victor Sjöström världsberömd. Det tålmodiga arbetet i den varma studion i Solna hade förvandlat ett tekniskt problem till ren filmmagi.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
ett mästerverk	ett verk som räknas som något av det bästa
en roman	en lång berättelse i bokform
ett manus	texten som säger vad som ska hända i en film
en huvudroll	den största och viktigaste rollen
en vagn	ett fordon som dras, här av en häst
djärv	modig, vågar göra något ovanligt
en dubbelexponering	när samma filmbild spelas in flera gånger

ORD	FÖRKLARING
en filmremsa	den långa remsa som filmen finns på
en tagning	ett försök att filma en scen
tålamod	förmåga att vänta och arbeta lugnt
mödan lönade sig	det hårda arbetet gav ett bra resultat
förtrollad	helt fångad, som av magi

Läsförståelsefrågor

1. Vilka uppgifter hade Victor Sjöström i filmen *Körkarlen*?
 1. bara regissör
 2. regissör, manusförfattare och skådespelare
 3. bara skådespelare
2. Hur ville Victor att spökena skulle se ut?
 1. helt svarta
 2. halvt genomskinliga, så att man kunde se igenom dem
 3. som vanliga människor
3. Vad heter tricket som de använde?
 1. dubbelexponering
 2. snabbfilmning
 3. färgläggning
4. Varför fick de ibland börja om från början?
 1. studion var för varm
 2. om någon stod fel eller filmen rörde sig blev bilden förstörd
 3. skådespelarna glömde sina repliker
5. Stämmer påståendena? Svara *ja*, *nej* eller *det står inte i texten*.
 1. Det fanns datorer som skapade spökena.
 2. Julius Jaenzon var Victors fotograf.
 3. *Körkarlen* hade premiär den 1 januari 1921.
 4. Filmen spelades in på vintern.
6. Förklara med egna ord hur dubbelexponeringen gjorde spöket genomskinligt. (öppen fråga)
7. Varför var det extra svårt att göra de här bilderna just på den tiden? (inferens)
8. Texten säger att "mödan lönade sig". Vad menas med det här? (inferens)

Facit

1. regissör, manusförfattare och skådespelare
1. halvt genomskinliga, så att man kunde se igenom dem
1. dubbelexponering
1. om någon stod fel eller filmen rörde sig blev bilden förstörd
1. nej (det fanns inga datorer; allt löstes i kameran) b) ja c) ja d) nej (den spelades in på sommaren 1920)
- Exempel på svar: De spelade först in rummet med de levande personerna, spolade tillbaka filmen och spelade sedan in spöket ovanpå samma bild. Ljuset från det första rummet syntes igenom, så spökets kropp blev halvt genomskinlig.
- Exempel på svar: Det fanns inga datorer eller moderna effekter, så allt måste lösas direkt i kameran. Det krävde att allt stämde exakt, annars blev bilden förstörd.
- Exempel på svar: Att det hårda och tålmodiga arbetet gav ett mycket bra resultat: filmen blev en succé och gjorde Sjöström världsberömd.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Texten är en närbild av hur ett berömt filmtrick skapades och kompletterar biografien, som nämner *Körkarlen* men inte produktionen. Berättelsen står i preteritum; bra för att öva dåtid samt orsakssamband (eftersom, därför). Tema: tålmod, hantverk och kreativ problemlösning. Frågorna 6–8 tränar inferens. Knyt gärna an till hur teknik och kreativitet samverkar.

Diskussionsfrågor

- Victor och Julius löste ett svårt problem utan modern teknik. Är problem ibland lättare att lösa när man har få hjälpmedel? Diskutera.
- I dag görs sådana effekter med dator på några minuter. Vad vinner och vad förlorar man när tekniken gör arbetet snabbare?
- Att göra en enda scen kunde ta flera dagar. När i ditt eget liv har tålmod lönat sig?
- **Skriv (4 meningar):** Beskriv en gång då du arbetade länge och noggrant med något innan det blev bra. Vad gjorde du, och hur kändes resultatet?

Källor och faktagranskning

- Victor Sjöström – Wikipedia (svenska): https://sv.wikipedia.org/wiki/Victor_Sjöström
- Victor Sjöström – Wikipedia (engelska): https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Sjöström
- Victor D Sjöström – Svenskt Biografiskt Lexikon: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Artikel/6000>
- Victor Sjöström | Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Victor-Sjostrom>
- Victor Sjöström – Stiftelsen Ingmar Bergman: <https://www.ingmarbergman.se/en/person/victor-sjostrom>

Fakta granskad i juni 2026. Nyckelfakta: Victor David Sjöström föddes 20 september 1879 i Högerud, Silbodals socken i Värmland, och dog 3 januari 1960 i Stockholm. Han regisserade sin första film 1912 (Trädgårdsmästaren). Körkarlen (1921) räknas som hans mästerverk och höjdpunkten inom svensk stumfilm. Han arbetade i Hollywood cirka 1923–1930 (bland annat Han som får örfilarna 1924, Stormen/The Wind 1928) och återvände sedan till Sverige. 1957 spelade han huvudrollen som Isak Borg i Ingmar Bergmans Smultronstället. Osäkerhet: källor anger ibland Årjäng/Silbodal som födelseort; den exakta platsen är Högerud i Silbodals socken.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.